

Az egyetlen megmaradt fa alatt

(Halmosi Sándor: *Napszálkák*)

„Őket, a látókat nem szereti senki.
Őket, a látókat nem látja senki.”
(Halmosi Sándor)

„A látók meghalnak anélkül, hogy elbeszélték volna, amit láttak.”¹
(Dienes Valéria)



Papp Máté
(1987)

esztéta, kritikus, esszéíró.
Az *Új Forrás* folyóirat kultúrindíánja, Vers- és Zene rovatának szerkesztője. (Első kötete *A révész különvéleménye* címmel vár a megjelenésre az Új Forrás Könyvek sorozat darabjaként.) A „Szamarak Költői” alapító tagja.

„[...] például egy író leírja azt, hogy »fa« – iksszer leírják, mindenki tudja ezt a szót, hogy »fa« –, ha pontosan látja, illetőleg érzékeli azt a fát, amit leír, természetesen, csak így, hogy »fa«, akkor az a papíron megjelenik”² – mondja Maár Gyula filmrendezőnek Pilinszky János abban a Koltai Lajos által kivételes érzékenységgel és finomsággal fotózott *lírai riportban*, amelyre mindenféle illanó fellengzősség és bagatellizáló ironia nélkül mondhatjuk, hogy ihletett(en elnyújtott) pillanatban készült. Halmosi Sándor *Napszálkák* című verseskötete egy olyan – e kötet szövegvilágának olvasói ismeretében szinte teljességgel elhelyezhetetlen – Pilinszky-motóval indul (*„Mise ez. / Utolsó áldozás.”*), melynek hívószavai, az egyéb írások ugyancsak Pilinszky-parafrazisként, reminiscenciákként felfogható fogalmi áttéteivel, szóképeivel együtt, mintha a fentebbi idézetben jelölt írásmódot/ethoszt invokálnák, esdenék.

Az említett riportban a már-már misztikus merítkezésű műhelymunka egyszerre rendkívül aktív és passzív állapotáról, készenlétéről beszélő költő korántsem meglepő módon költészetének koncentrált intenciójaként a *semmit* jelöli meg; miközben a tényszerű valóság „lefoglalása” helyett a keletkezés *metaformabeli* ismétlését hangsúlyozza. Eszerint az élő- és tárgyi világot egy-egy elvesztett (ám újszövetségi szellemben egyben el is nyert), a tudatban újra és újra megsemmisített elem visszasejtesítése helyezheti át az eredendő – kis heideggerizmussal – világlás jelenlétébe. Ilyen értelemben úgy tűnhet, a megismeréssel ellentétes folyamat zajlik le versírás közben – egyfajta irodalmi inkarnáció téridejében, majd az ádami névadás alkotói aurájában. Ugyanakkor a költő nem a semmiből hív életre valamit, hanem egy már meglévő (megbomlott) világrend részegységeit téríti vissza mondhatni *paradicsomi* állapotukba. Ehhez képest Halmosi egy szöveg helyen (*Megszállottnak kell lenni*, 19. o.) jelölt „misztikus kilépése” – a nyilvánvaló szerzői szándék ellenére – merőben más, Pilinszky személytelenedő attitűdjétől elkülönülő, individualizáló irányok felé mutat. Pontosabban, élesebben fogalmazva éppen az inverzét valósítja meg annak az úgynevezett evangéliumi esztétikának, ami „[...] nem is annyira a költészetet

érinti, mint magát a költőt kötelezi, élete egészét követeli már, s nem lehet nem eleget tenni e hívásnak, ha mindjárt a végleges és tökéletes elnémulás kockázata árán is [...]”³

Halmosi Sándor ehelyett – saját szavaival élve – a *beszéd mímelését* választja majd minden esetben, (a szerző által is vélhetően Hamvas Bélától kölcsönzött terminust használva) nem az adott *meditációs objektumokra* fókuszáló képzetkörök, hanem – Pilinszky kifejezésével – a *fantázia gyermekbetegségétől* hajtva; ama metaformát kényszerű következetességgel írva túl (vagy alul). Ezért is lehet beszédes rögtön az első, Szabó Lőrincet idéző, a *Semmiért egészen* címmel ellátott szöveg (9. o.), amelynek nem is a tartalmi foglalatára érdekes: hiszen olyan megalapozatlan hangzatossággal kong e cím a vers terében, hogy a Szabó Lőrinc-féle visszhangokat már nem is észlelhetjük – legfőképpen a forrásműtől elkülönülő, mondvincsináltság, pár soros, modoros stílus miatt. És ugyanilyen „üresen” lesznek hagyva többnyire a további lapok is – bár „szálkásított” betűkkel megtűzdelve. Így viszont a jóhiszeműen önjelölt szerzőnek esélye sincs arra, hogy egyfajta esztétikai holtpontra átesve, a versírás során keresztül – szóról szóra, sorról sorra araszolva – avanszálódjon költővé.⁴ Hiszen minduntalan a saját maga által kialakított költői pozíciótól várja a versek megszületését. „Aki tud versülni, lélekül hallgat.” – írja egy helyen. (*A 10. elem*, 15. o.) Talán épp ennek a fordítottja ismét a helyzet: *aki tud lélekül, a versben hallgat*. Ez a lírai én – akit a szerző párszor *narráló/narratív*, egy ízben pedig *tapasztaló* énként aposztrofál – azonban valamiért mégsem (a „világért” sem) hallgat el.

„A tapasztaló én tapasztal, de nem emlékszik. / A narráló én arra is emlékszik, ami nem történt / meg. Az angyal felment. A vers nem enged.” (*Dichotómia*, 66. o.) Úgy tűnik – ugyancsak dichotomikusan –, hogy itt a vers mint olyan mégiscsak folytonosan (szűkülő teret) enged, az angyal viszont (legalábbis az az igazi, iszonyú rilkei, vagy a Pilinszky által emlegetett, Jákob-lét-rán fel-le közlekedő) nem menthet fel. A tapasztaló ugyanis végső soron – ha homályos emlékei vannak is az eredetről – nem várja ki a szövegben hirtelen fellépő *sarjadást*, s így nem ismétli meg

1 DIENES Valéria 1934. Az intuíciónak kérdése / Az intuíciónak értéke. In: *Nyugat*, <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00574/17945.htm> (a letöltés ideje: 2021. 02. 06.)

2 Forrás: *Hűség a labirintushoz. Lírai riport Pilinszky Jánossal* (rendezte: MAÁR Gyula; fényképezte: KOLTAI Lajos), https://www.youtube.com/watch?v=Xka8jpMXYiw&ab_channel=D%C3%A1nielPopovics (a letöltés ideje: 2021. 02. 06.)

3 PILINSZKY János 1995: *Ars poetica helyett*. In: uő: *Összegyűjtött művek / Versek*. Osiris–Századvég, Budapest, 86.

4 Az ideális irodalmi intenció – legalábbis e sorok írója számára elvülhetetlenül fontos esztétikai elemiség tükrében – a szerzőt a rilkei felhangú erősebb lét jelöli ki költőnek; nem pedig a költői pozícióba beleálló szerző válik költővé, csak azért, mert úgynevezett verseket ír. E helyen az „önjelölt” jelző tehát kifejezetten erre a fajta önkéntelen alapállásra (és semmiképpen sem kifejezetten a szerző személyes működés módjára) vonatkozik.

a keletkezést sem.⁵ Elemi inkarnáció helyett tehát imitál csupán: az előtérbe helyezett formulaként funkcionáló velős, sűrített szentenciák néhány soros miniatúrjében pedig a „fa” továbbra sem jelenik meg. Innen nézve világossá válik a képzavaros részletek sokasága: „A csűrök között / légvonalban egy elnyújtott, nagy ölelés.” (*Sorvezető*, 10. o.); „[...] két csészényi aggodás és csend [...]” (*A 10. elem*, 15.); „Lefolyik a fény, ha meggörbül az élet” (*#NAPÚTma*, 29. o.); „[...] ha kihúzzuk fogát a fénynek.” (*Görög dráma I*, 31. o.); „[...] a sötét súrlódása [...]” (*Mítosz és valóság*, 34.); „Árnyéktalanságod továbbmegy.” (*Görög dráma II*, 37. o.); „[...] Tágulás fog el, a sírás / utáni sírás, ami beékelődik az ácsolatba.” (*Huzat*, 44. o.); „[...] a bűnök áztatta kádban [...]” (*Argentín tangó*, 51. o.); „A lélek láb mellé téve, / a sarokban az ihlet, sztaniolba csomagolt / iszonyat.” (*Deconstructio*, 65. o.) Ugyanígy árulkodóan illusztratív jelleggel tűnnek elő a fentebbiek tükrében a következő nagyzolóan öncélú, ezért szinte kizárólag szólamszerűen felfogható kitételek: *a gondviselés jelenléte, sötét anyag (Olyan erős*, 11. o.), „Minden írás beteljesedik.” (*Napszálkák*, 27. o.). Idesorolhatóak még a szerző szerzetlen költői képzetei („...A várfalon belül kodifikált / ostromok.” *Pécs*, 36. o.; „A szeretet nem opponálható.” *Karantén*, 75. o.), illetve azok az akár társművészetekhez kapcsolódó hivatkozások, kevésbé metamorfizált/metaforizált kulturális „mémek”, amelyek nem elegyülnek organikusan az adott kontextussal, versbeszéddel: „Ha megbontjuk a köteléket, egyenként / vadásznak le. Ha nem vagyunk hajlandók / áldozattá válni, megbontjuk a köteléket. / Sátántangó.” (*Ha megbontjuk*, 50.) Azt is megkockáztatom, hogy az épp aktuális kollektív élethelyzethez hevenyészetten idomuló betoldások („És akinek még dolga van, annak száz év / egy szempillantás, száz karantén egy / lapos óra.” – *Justie*, 17. o.), valamint a szlengesített kiszólások („Csenddel lájkolom.” – *Ha kimondom*, 18. o.) a befogadó valamifajta puhítására szolgálnak – a már említett „szálkásítás” gesztusainak ellenében. Emellett akadnak szinte (e sorok írója számára) interpretálhatatlan darabok is: „Jellemző. / Jellemtelen. / Befogatja az eke.” (*Kétszavas*)

Mivel a Halmosi-féle individuumbényszer a személytelen szemlélődés szövegszervezői szekvenciái mögött húzódik meg, természeténél fogva egyre nagyobb turbulenciával lép működésbe a versek vákuuma. Ez pedig *a szavak családállításához* (*Egy molekula*, 14. o.) szükséges elemek legnagyobb részét (már-már fizikai tör-

vényeknek engedelmességgel) elszívja, elnyeli: ugyanis magának a családfának nincsenek kiásva, kitapogatva a fő- s hajszálygökerei. (Ezen a legkevésbé segítenek például a Turczy István – helyenként szintén képzavargyanus – költői készletéből való címbelei áttemelések: *Jó ezt leírni, kimondani*, 68. o.; *A szomjúság teológiája a Sinai-hegyen vagy egy íróasztal irgalmi negyedében*, 71. o.) „A szimbolizmus kora lejárt. / A dolgok és a fogalmak megszívták / magukat eddigi vonatkozásaikkal, / és önálló entitássá váltak.” – írja a szerző a *Korszakváltásban* (61. o.), és ennek mentén – a nehezen követhető gondolatmenet közege ellenállásával szemben lépkedve hangtalan – akár eljuthatunk ahhoz a Balassa Péter től való megállapításhoz, miszerint „(M)ondhatatlanná váltak a dolgok, illetve egyre több mondhatatlan mondatot mondanak ki – a Szó kultúrája már rég a Szó civilizációjává változott, amelyben a szavak mennyiségi növekedése jelentőségük kihunyásával látszik egyenesen arányosnak.”⁶ A *Napszálkák* felszínesnek tetsző (a költő számos kötetének mennyiségi rátáján túli) felhozatala valószínűsíthetően az ebből fakadó aránytalanságokat kevésbé kulturális, mind jobban civilizatorikus (és egyben szimptomatikusan szerzőközpontú) jellegzetességekként hordozza magán – a költő számára szemmel láthatólag viselhető, komfortosan kegyes keresztként.

Mindezzel együtt az *Egy molekula* című versben jelentőségteljes *nyelvi hiátussal* szembesülhetünk: „A versben mindig egy üres hely.” (14. o.) Ez a sokatmondóan hiányos (és szintén sokatmondóan kitöltetlen?) mondat Pilinszky szellemében akár *megválthatná visszafelé* az egész kötetet – a tátongó versvákuumok azonban (egy elnyújtott pillanat alatt) elporlasztják azt a csöndmagot, amely felé egyszerre gravitálhatna, zuhanhatna az (alanyi) költő és az olvasó. „Az érzékenyek, a médiumok / ebben a pulzálásban élnek.” (*Ha kimondom*, 18. o.) „...Együtt lüktetem, együtt / lélegeztem a dolgokkal és a dolgok közé szorult / emberekkel.” (*Purgatórium*, 28. o.) – Pilinszkyt parafrázálva még egyszer, utoljára: *a levegőtlen prés* helyett mintha préstelen levegőben, üres papírlapok közé szorítva állnánk; árnyék nélkül „– az egyetlen megmaradt fa alatt.” (*Mondd, mit visz be a trójai faló*, 69. o.)

(Gondolat Kiadó, 2020)

Papp Máté

5 *Hűség a labirintushoz. Lirai riport Pilinszky Jánossal* (rendezte: MAÁR Gyula; fénypépezte: KOLTAI Lajos). https://www.youtube.com/watch?v=Xka8jpMXyiw&ab_channel=D%C3%A1nielPopovics (a letöltés ideje: 2021. 02. 06.)

6 BALASSA Péter 1993: Törédék a korszakhoz. In: uő: *Szabadban*. Liget Könyvműhely, Budapest, 72.

7 „Ebben a zsigeri káoszban olyannyira nem függ semmi semmitől, hogy a kép káosza és a tapasztalás káosza némileg semlegesítik egymást. Így adódik feltétlen tere a már említett személyességnek, amely egyetlen szervezőelvet jelölhet ki magának az értelmezéshez, mégpedig azt, hogy módszeresen leszoktatja személyét – jelen esetben engem – a cselekményről...” SZABÓ Dárió: Leszokni a cselekményről. In: *Nincs Online*, <https://www.nincs.online/post/zarka-%C3%A1ron-ja-%C3%B3da> (a letöltés ideje: 2021. 01. 06.) A talán távoli párhuzamot a fiatal feltörekvő költő (Szabó Dárió), s a már beérett, bár e sorok írója szerint valamiféle pszeudo-poétikát folytató idősebb generációba sorolható alkotó (Halmosi Sándor) művei közötti reprezentatív esztétikai „eseményékküliség” horizontjának felvillantásaként állítottam e helyen. (Talán téves összehasonlítási alapon.)